

mintegy izelítőt kapunk a cseh és szlovák ember érzés- és érzelmvilágából, elénk tárulnak a két testvérnép arcának különös vonásai s egy villanásnyira elénk vetitődik egy-egy versből a cseh és szlovák nép sorshelyzete. Ha töredékes és hiányos is az a kép, amit így kapunk, mégis meg kell becsülnünk. Az első bizonytalan és tétova lépést ezen a téren még sok erős és teljesértékű folytatás követheti. Nem csak ezen a részen, hanem a „másik“ oldalon is és remélhetőleg román és délszláv viszonylatokban is. A dunavölgyi népek kulturális együttműködésének első feltétele: egymás szellemi javainak a kicserélése és bemutatása. Ha becsületes és tiszta szándékkal s ha a következetesen haladó szellemi arcvonal elgondolásai szerint történik ez, akkor meg is hozza majd a kívánt eredményt.

(Sándor László)

KÖZGAZDASÁGI LEXIKON. Heller Farkas, a Corvin-koszorús közgazdász, akadémikus, műegyetemi tanár közgazdasági lexikont írt,¹ hogy a közgazdaság alapvető kérdéseit, fogalmainak és szerkezetének alapvető tényeit és a közgazdasági gondolkodás fejlődésmenetét címszavak alatti csoportosításban bemutassa. A professzornak nem ez az első ilyenvonatkozású munkája, mert már egy évtizeddel ezelőtt írt német nyelven egy közgazdasági lexikont, de a most kiadott mű, mint a szerző új könyvének előszavában közli, nem fordítása a németnek, még csak nem is egyszerű kiegészítése. Más az anyag csoportosítása és „feldolgozásában is sok új szempont kínálkozott“, amelyek érvényesítéséről az író nem akart lemondani. Heller Farkas szerint e lexikonban sok olyan kérdés is helyet kapott, amelyek többnyire áldozatul esnek közgazdasági kézikönyveknek. Ezek rendszeres és egységes tárgyalása sokszor még a rövid áttekintéseket és összefoglalásokat is kiszorítja. Heller közgazdasági Lexikonjából, mint a szerző állítja, csupán a gazdasági politika kérdései maradtak ki, ezek is azért, mert a mű keretén kívül esnek, kivéve ama vonatkozásait, amelyek elméleti összefüggések következményei. „A szocializmus kérdéseit is csak ebben a vonatkozásban érinti a lexikon.“

Ha nem ismernők a szerzőt, már ebből a megjegyzéséből is megállapíthatnánk, hogy műve a polgári közgazdaságtan jegyében íródott és a marxizmus gazdasági tanaiban csupán a politikai közgazdaság kritikáját látja és nem ismeri el, hogy Marx a mai tőkés termelési rendszernek és az általa teremtett polgári társadalomnak sajátos mozgástörvényeit is fölfedezte. Ahogy Engels állította: „Az értéktöbblet fölfedezésével ezen a téren is világosságot teremtett, míg polgári közgazdászok... előző vizsgálatainál sötétben tévelyegtek.“ Nos az *értéktöbblet* címszót hiába keressük a lexikonban. A polgári közgazdászok még egyre sötétben tévelyegnének? Talán inkább csak a szemüket hunyják be a világosságban, mert a tőkésrendi közgazdászok az értéktöbbletet (azt az értéket, amellyel a munkás többlet termel, mint amennyi a munkaerejének értéke, vagyis, mint amennyi munkabért kap) a tőkés kihasználás jelképét minden fontossága ellenére is szeretnék eltüntetni a közgazdaság fogalmainak köréből. Könnyű megoldásnak tűnne tehát egyszerűen kihagyni, mint címszót a közgazdaságtan lexikonjából. Heller Farkas erre mégse vállalkozik. Csak egyszerűen elejti a magyar marxista terminológiát és a polgári közgazdaságtan módján a német Mehrwert szó szerinti fordítását veszi és *többletérték* címszó alá helyezi a marxizmus e fontos tételét.

¹ *Közgazdasági Lexikon*, írta Heller Farkas műegyetemi ny. r. tanár, Budapest. 1937. Grill Károly könyvkiadóvállalata.

(Ez azért helytelen, mert az érték növekedéséről van szó és nem a növekedés értékéről. A munkás munkabéréen felül további értéket termel, ez az érték lett több és nem a többlet kapott értéket. Világos tehát, hogy magyarul csak értéktöbbletről beszélhetünk és nem többletértékről.) Az értéktöbblet tudvalevőleg a tőkés termelési mód mozgatója és alapja. A tőkés számára a termelés célja éppen abban jelentkezik, hogy minél több értéktöbbletet termeljen. Heller vitába száll Marx-szal és azt állítja, hogy az értéktöbblet elméletének „különbén is sötét pontja az, hogy ha csupán a munkabérek fizetésére szolgáló tőke hoz létre a termelés folyamán értéket, akkor hogyan és miből reprodukálódik az álló tőke. Ép' így kérdés marad az is, hogy miért növelik a vállalkozók az álló tőkét, ha ez a tőke nem hoz nyereséget. Marx felelete e kérdésre távolról sem kielégítő.“ Heller itt nem érti, vagy nem akarja érteni Marx ama megállapítását, hogy az értéktöbblet a munkaerő kihasználása folytán munkából áll elő és nem a fizetésre szolgáló tőke hoz létre értéket. A munkaerő felvásárlására fordított változó (variábilis) tőke csak gyarapodik a munkafolyamat alatt és pedig azáltal, hogy értéktöbbletet hoz létre. Arra a kérdésre, hogy miért növelik a vállalkozók az álló (állandó, constans) tőkét, ha az nem hoz nyereséget, a felelet magától kínálkozik. A termelési eszközökbe, gépekbe, szerszámokba, nyersanyagokba fektetett pénz értéke egyszerre vagy részletekben átmegy a munkás munkája révén létrehozott rész értékre. Az álló tőkét tehát szükséges növelni és pedig nemcsak a termelés folyamatossága érdekében, hanem azért is, hogy a befektetések, gépujítások, stb. révén (lásd futószalag, Bedeaux) a munkaerő kihasználása fokozódhasson, miáltal további értéktöbblet növekedés következik be. Sőt, ha az egész tőkét tekintjük, megállapíthatjuk, hogy az „állandó“ tőke gyorsabban nő, mint a tőke „változó“ része, ami igen jelentősen hat ki ugy a tőkésosztályra, mint a szocialista törekvésekre.

Tudjuk, hogy az értéktöbblet tanának alapja az értékelmélet, amely Ricardo nyomán Marx továbbfejlesztésében bizonyítja be az értékalkotó munka elvont, társadalmi jellegét Az érték (munkaelmélet) és az értéktöbblet elméleten keresztül most megnevezhetnők a kizsákmányolási elméletet is, hogy mit tart erről a szerző és így az egymást követő fogalmakon át a közgazdaságtan egész szerkezetét lépésről-lépésre átvizsgálhatnók. Az alkalom azonban erre nem megfelelő és nem az a célunk, hogy lépésről-lépésre vitázzunk, hiszen a vita — noha már rég eldöntődött — itt magától értetődően jelentkezik, mert két ellentétes tudományos szemléletet összeegyeztetni nem lehet. Inkább csak a szerző olyan kiütőköző megállapításait idézzük, amelyek Marx gazdasági tanaival szemben tulajdonképpen is jellegzetes érvekkel lépnek fel. A lexikon egy jelentős része — éppen mert a marxizmus gazdasági kutatásai az egész közgazdaság és termelési rendszer területére kiterjednek — a marxi tételek cáfolatára törekszik, tehát nem önkényes szempont részünkéről, hogy a művet nem általánosságban tekintjük, hanem amaz alapkérdések nyomán, amelyek a közgazdaságtan megítélésénél is legelőször számbajönnek.

A tőke keletkezésének folyamatát a *tőkeképződés* címszó magyarázza és forrásul a klasszikus közgazdaságtan ama jámbor és szemforgató elméletét veszi, amely a tőkeképződés létrehozójának a takarékoságot jelölte meg. Ez a Senior-féle magyarázat, amely azt állítja, hogy a tőke az önmegtartóztatás eredménye, vagyis hogy a fogyasztástól való tartózkodással összefügg. Heller szinte bűnbánó beismeréssel fűzi hozzá, hogy „...a fogyasztástól való tartózkodás áldozat mivoltának ilyen feltétlen kidomborítása elhibázott, mert nem vonható kétségbe, hogy a vagyonosok tőkeképzésében az áldozat sokszor valóban alig forog fenn. A

tőkeképződés mai fogalmának tagadhatatlanul egyik forrása az, hogy a jövedelem eloszlás széles néprétegeket jövedelmük alacsony tartásával arra kényszeríti, hogy a nagyobb méretű fogyasztástól tartózkodjanak. A kizsákmányolási rendszernek, a profitra való termelésnek ennél finomabb és szalonképesebb magyarázatát igazán nem is várhattuk volna egy koszorus közgazdásztól. Nézzük már most, hogy mit tart Heller a tőkenyerességről (profit). Ez „a klasszikus iskola fogalma” — írja, — „melyet azután a marxizmus is átvett”. Heller itt belenyugszik a megváltozhatatlanba, de marad valami rosszalás benne Ricardo iránt, amiért elméletei „a maguk ridegségükben” alkalmassá lettek a szocialista elméletek alátámasztására. Heller úgy látja, hogy Ricardo „a tiszta üzleti szempontokat domborítja ki” munkaelméletében, ha nem is állítja, hogy a munka az érték egyedüli forrása, azonban ez jó alap volt a szocialistáknak arra, hogy belőle fejlesszék ki azt a megállapításukat, hogy „a munka az érték egyedüli tényezője és szubsztanciája az értéknek”. Az *eredeti tőkehalmozást* ilyen lakonikus egyszerűséggel intézi el a neves szerző: „Eredeti tőkehalmozás Marx szerint a tőkehalmozás kezdete, melynek nem kell feltétlenül kizsákmányolásból származnia, mint ahogy ezt Marx a tőkehalmozásról egyébként állítja”. Pont. Hogy kizsákmányolás nélkül hogy történik, arról felvilágosítást itt nem kapunk.

Abba kell hagynunk tallózásunkat Heller Farkas könyvében. Megállapításainkkal semmiesetre sem arra törekedtünk, hogy kétségbevonjuk a munka tudományos intencióit. Sőt meg kell jegyeznünk, hogy a szerző még ott is megőrzi a tudományos mértékletesség hangját, ahol éles elvi ellentéteket szögez le a marxi gazdaságtannal szemben. Rá kell azonban mutatnunk a lexikon legszembeötlőbb hiányaira, arra, hogy sem a faszizmusról, gazdasági berendezéséről, a kooperációs rendszerről, a nemzeti szocializmusról, hitlerizmusról, rendi államról, munkahadseregről, az osztályok egyensúlyhelyzetéről hirdetett fasiszta eméletről szó sem esik az egész kötetben. Ez annál feltűnőbb, mert anarhizmusról, szindikalizmusról, bolsevizmusról, tudományos szocializmusról, államszocializmusról, liberálizmusról viszonylagosan bő magyarázatokat kapunk. Vajjon ez a hallgatás azt jelzi, hogy a szerző a fasiszta gazdasági tanokban nem találja meg a tudományos megalapozottságot, vagy azokat a vonatkozásokat, amelyek „elméleti összefüggések” következményei? Mind e hiányok ellenére is azt gondoljuk, hogy a munka jó szolgálatot tesz majd azoknak, akik rövid és gyors tájékozódást kívánnak nyerni a közgazdasági élet *gyakorlati* kérdéseiről, mert ezeknek bő teret szentel a szerző. (u.)

KELET ÉS NYUGAT KÖZÖTT. A főhatalomváltás utáni transzilvániai zsidóság irodalmi meddősége után a most megjelent *Zsidó Fiatalok Anthológiája* egyenesen iránymutatója annak az átminősítési folyamatnak, amely a transzilvániai zsidóság körében láthatóan megindult s amely medrét a romániai zsidó valóság és a zsidó tömörülés pártjai közé ágyazza. Ez a szükségszerű irányzat évek óta érik, mert az itteni zsidó közvélemény előtt is mindjobban bebizonyosodott, hogy egyik rétege sem érheti be többé az országon kívülre utaló cionizmussal s az adott körülmények között nem véthet már maga ellen a magatartásbeli közömbösséggel és egykedvűséggel. A kivándorlási szelep majdnem teljes leszűkülése s a már szüntelenül veszélyeztetett egzisztenciális népi lét mind parancsolóbban sürgetik a helyszíni valóság komoly számbavételét és szorgalmazzák a népi összefogást.

Az eszmei egyvetértés és kivetítés mindenkor megelőzi a gyakorlati kivitelt. Ezért tekinthető biztatónak az itt élő zsidóság egyetemének to-